

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 321(100)

Doi: 10.55315/graphic.1.2021.71-76

Тематична рубрика: філософія.

СУТЬ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ФАКТОРІВ ІСТОРИЧНОГО ПОСТУПУ ЛЮДСТВА В РОЗРІЗІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Володимир Калуга

доктор філософських наук, доцент

*Національний університет біоресурсів і природокористування України**м. Київ, Україна.*

EMail: kalugavl@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4744-826X>

Анотація. Сучасна людина опинилася в стані екзистенціальної розгубленості, оскільки ключовими факторами її існування стали невизначеність, непередбачуваність, а отже, і відчуття небезпеки. Окрім іншого, причиною наявної ситуації став масовий відхід від захоплення тією чи іншою світоглядною парадигмою як істинною. «Фанатичне» знання втратило свою силу, поступившись «прагматичним» пориванням, котрі позбавляють зумовлену істоту екзистенційного затишку, ставлячи її перед необхідністю постійної боротьби за виживання. Аби повернути підстави для екзистенціального спокою, тобто задоволення існуванням як воно є, очевидно, варто переглянути ключові постулати світогляду. У статті подано приклад переосмислення суті таких масштабних феноменів, як світова політика та міжнародні відносини у розрізі встановлення їх функціонального навантаження в бутті людства та існуванні світу. Ключовим моментом міркувань є твердження про те, що світова політика є такою собі «дорожньою картою» поступу людства, а пусковим механізмом поступу є перманентна взаємодія глобалізованого та індивідуалізованого начал. При цьому взаємодія/протидія згаданих двох тенденційних начал відбувається за посередництва чотирьох факторів поступу сучасної цивілізації. Йдеться про війну, торгівлю, технології й техніку, релігію.

Ключові слова: світова політика, міжнародні відносини, війна, релігія, техніка і технології, торгівля, функціональний підхід.

THE ESSENCE OF WORLD POLITICS AND FACTORS OF HISTORICAL EVOLUTION OF MANKIND FROM FUNCTIONAL PERSPECTIVE

Volodymyr Kaluha

doctor of philosophy, associate professor

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine**Kyiv, Ukraine*

EMail: kalugavl@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4744-826X>

Abstract. Modern man found himself in a state of existential confusion, as the key factors in its existence were uncertainty, unpredictability, and hence a sense of danger. Among other things, the reason for the current situation was the mass departure from the fascination with one or another worldview paradigm as true. «Fanatic» knowledge has lost its power, giving way to «pragmatic» impulses, which deprive the conditioned being of existential comfort, putting it in front of the need for a constant struggle for survival. In order to return the

grounds for existential peace, that is, the satisfaction of existence as it is, it is obviously necessary to reconsider the key postulates of the worldview. The article presents an example of rethinking the essence of such large-scale phenomena as world politics and international relations in terms of establishing their functional load in the existence of mankind and the existence of the world. The key point of reasoning is the assertion that world politics is a kind of «road map» of human progress, and the trigger for progress is the permanent interaction of globalizing and individualizing principles. In this case, the interaction / counteraction of these two tendencies is mediated by four factors of progress of modern civilization. We are talking about war, trade, technology and technology, religion.

Key words: world politics, international relations, war, religion, equipment and technologies, trade, functional approach.

Вступ. Поточний момент існування і світу, і України відзначається помітною нестабільністю, яка і осмислюється, і відчувається. У першому випадку як українці, так і людство загалом є свідками швидкоплинності подій, здебільшого мало прогнозованих та таких, що практично не піддаються цілеспрямованому упорядкуванню та управлінню. Відтак, переважна більшість подій має стихійний характер, в розрізі яких активність суб'єктів набуває ознак безпосередньої реакції на поточні виклики, – образно кажучи, діяльності в пожежному порядку. У другому випадку, переважна більшість як громадян України, так і усього людства, перебуває в стані перманентної напруги й вичікування, практично втративши відчуття безпеки, у т.ч. внаслідок нарощування рівня непередбачуваності потоку подій. Така ситуація неодмінно відбивається на рівні життя як людини, так і спільноти загалом. Тому постає питання про пошук засобів і механізмів стабілізації внутрішнього стану людини, повернення її до стану рівноваги та гармонії щонайменше з собою, а також з оточенням, навколишнім середовищем, зі світом загалом. Очевидно, прикладні науки про політику, соціальне управління або що, запропонувати відповідні дієві механізми принципово не можуть, бо це не сфера їх компетенції. Інша річ – філософія політики або й соціального буття загалом. У контексті останньої можливо сформулювати альтернативне бачення суті поточних подій та їх причин, а також, яким саме чином спільнота та/або людина дотичні до потоку тих чи інших подій. І, як наслідок, сформулювати певне підґрунтя, сприятливе для відновлення спокою та гармонії як на рівні індивіда, так і на рівні спільноти. Іншими словами, тримаючись у фарватері принципу, відповідно до якого, якщо не можливо щось змінити, то варто переглянути до нього ставлення, аби повернути собі стан спокою, слушно припустити, що формування альтернативного цілісного бачення суті подій може створити гарну підставу для стабілізації як індивідуального існування помітної частини спільноти, так і самої спільноти.

Що ж до осмислення суті світових подій загалом та місця і ролі України у світових процесах зокрема, то переважна більшість дослідників як з науковими ступенями, так і з широким журналістським чи менеджерським досвідом схильні розмірковувати у ключі класичної парадигми, відповідно до якої, по-перше, джерелом процесів і подій розглядаються за надто малим винятком знеособлені суб'єкти. Себто не конкретні особистості з їх характеристиками, властивостями, системою зумовленостей і зв'язків, потенціалом тощо, а номінальні посадові одиниці або ж віртуальні інститути, реальність яких є наслідком неусвідомленої масової згоди, – наприклад, держава. По-друге, ігноруються факти, наявність яких не може бути доведена чи спростована в судовому порядку чи іншим чином. Зокрема йдеться про численні змови, котрі є невід'ємною і фактично неспростовною частиною соціального буття людини. Тоді як, з іншого боку, ігнорується вплив невиявлених факторів або природу яких не вдається установити. Взяти хоча б те саме, так зване, божественне провидіння. Між тим, значна частина політиків, аналітиків або що відверто засвідчуючи свою побожність, у питаннях соціально-політичного життя тут же цей момент щонайменше ігнорують. По-третє, осмислення предмета дослідницької цікавості: подій, процесів, явищ тощо відбувається винятково на локальному рівні, тобто строго у прив'язці до очевидних зацікавлених сторін, умов та обставин, допустимих наслідків. Відтак, з поля зору мислителів, окрім іншого, принципово випадає сам світ як простір, що уможливорює прояв будь-яких подій та явищ, так і джерело будь-яких змістів; а також особистість як провідник цих змістів, тобто носій покликання. По-четверте, лівова частка мислителів автоматично тримається

встановлених раніше кліше або, образно кажучи, «абстрактних берегів» плину дослідницької цікавості, починаючи з Аристотелевого Zoon Politikon, далі Бісмаркової ідеї про політику як мистецтво можливого з поступовою її трансформацією в ідею, артикульовану Вацлавом Гавелом: «політика – мистецтво неможливого», і аж до песимістичного підсумку устами Джона Морлі щодо політики як «безперервного вибору із двох бід (двох варіантів зла)».

Таким чином, звичне, точніше загально відтворюване (нав'язуване) бачення соціально-політичних процесів не залежно від масштабів, починаючи з місцевого і завершуючи глобальним, щонайменше обтяжене оціночними міркуваннями, прив'язаними до шкали зло-добро, а отже, завжди відносне, а, по суті, кон'юнктурне, тобто таке, яке орієнтоване на чиюсь вигоду (задоволення), а не дійсність (істину), принаймні як вона може відкритися обмеженому сприйняттю людини; в іншому випадку – співвіднесене з певною світоглядною парадигмою, точніше, притаманними їй ідеологічними нашаруваннями та системою цінностей і, як наслідок, виправдовує, точніше, обслуговує їх. Відтак, сучасним міркуванням, зокрема у сфері соціально-політичного життя і активності, бракує неупередженості та послідовності вже хоча б тому, що зумовлена істота¹ [4, с. 57–58] їх принципово не може досягти. А щоб приховати зазначену прогалину, критерієм істини автоматично висувається логіка, котра насправді є засобом «проштовхування» власних переконань внаслідок маніпулювання фактами, про що яскраво у свій час засвідчив Гегель: «Якщо моя теорія не узгоджується із фактами, – тим гірше для фактів».

Аналіз наукових джерел та літератури. Звісно, подальші міркування з приводу обраної теми були б принципово не можливі без глибокого аналізу концепцій «апостолів» класичного філософування, зокрема Платона, Аристотеля, Канта, Гегеля, Гайдеггера, а також Х. Арндт, інших філософів політики. З іншого боку, значний вплив на формування запропонованого нижче бачення предмета дослідницької цікавості зробили М. Еліаде, Ж. Бодрійяра, Ж. Дельоза, плеяди суфійських мислителів, зокрема І. Шаха, Сааді Ширазі, представників інших далеко- та близькосхідних світоглядних течій і шкіл. Природно, ідеї щодо обраного предмета подальших міркувань співвідносилися з наявними концепціями світової політики, міжнародних відносин, механізмів історичного поступу серед вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема В.Ю. Крушинського, В.А. Манжоли, В.В. Недбая, О.П. Сарнацького, Є.М. Суліми, а також А. Богатурова, Й. Галтунга, Л. Гумпловича, Р. Кохейна, М. Лебедевої, С. Мендловіца, Г. Моргентау, Дж. Найма, Дж. Розенау, К. Уолтца, П. Циганкова.

З огляду на вище сказане, очевидною метою статті є висвітлення альтернативного бачення суті міжнародних відносин та світової політики, невід'ємним і неспростовним елементом та водночас суб'єктом (в активній і пасивній позиції, тобто мовою профанного сприйняття суб'єктом та об'єктом) яких на поточний момент є Україна як деяке буття, суть якого не піддається остаточному проясненню, а також механізмів, що уможливають загальний поступ сучасного людства. Як наслідок, створити інформаційні підстави для переосмислення реципієнтом міркувань щодо наявної ситуації у світі загалом, навколо України та в Україні зокрема.

Виклад основних матеріалів дослідження. Між тим, міркування з приводу суті світової політики, міжнародних відносин, їх співвідношення, а також факторів історичного поступу людства слушно почати з констатації того факту, що у своїх намаганнях встановити суть, сучасна людина невпинно, але вперто демонструє безнадійну марність своїх старань. Серед решти причин тому, очевидно, є стійке нав'язливе переконання мас в «силі пізнання²», себто спроможності, якщо не відразу, то в перспективі встановити природу за посередництвом інтелекту, попри невпинне спростування всесильності людського розуму самим життям, оскільки «швидше за все, пізнання наділене тільки можливістю приховувати те, що від початку відкрито в непізнавальній діяльності» [6, с. 127]. А з іншого боку, фундаментальна онтологія Гайдеггера формує підстави для альтернативного звичному способу осягнення дійсності, зокрема, взявши до уваги твердження про те, що «доповнивши

¹ «... Людина майже в усьому залежна, вона – зумовлена істота, що в здебільшого сліпо вірить у спроможність вчиняти вибір та реалізувати власну екзистенціальну потенцію, тобто здатність самостійно творити своє існування. Однак подібний оптимізм розбивається об низку аргументів, що їх наводить життя» [4, с. 57].

² «Пізнання, як воно властиво буденній людині, – це здатність розкривати функціонально-ціннісний аспект речей і явищ, на чому наголошували кожен у свій спосіб і Платон, і Кант, і Гайдегер, і багато інших мислителів, але не саму їх суть» [3, с. 28].

сенсительні якості речі ціннісними предикатами, ми могли б доконечно визначити практичну річ, тобто річ, як вона першопочатково виявляє себе у світі» [6, с. 190].

Себто замість того, аби силуватися встановити природу того, що принципово є непізнаваним, будучи річчю в собі за Кантом, значно продуктивніше підходити до встановлення суті чого б то було з позиції виявлення його функціональності, тобто того, яку саме роль чи низку ролей та чи інша річ, феномен чи процес, а також суб'єкт як наділене ініціативою рефлексивне буття відіграє в бутті суб'єкта пізнання (дослідницької цікавості) та/або які запити (бажання, очікування тощо) задовольняє.

У згаданому ракурсі легко встановити як суть світової політики та міжнародних відносин, так і явну відмінність між ними, оскільки за класичного підходу відбувається суттєва плутанина зі встановленням як самої природи феноменів, так і з визначенням та розрізненням їх предметів в ході наукових пошуків. У розрізі функціонального підходу міжнародні відносини є (впорядкованою) сукупністю усіх наявних форм і фактів взаємодії між суб'єктами тих таки міжнародних відносин (міжнародного права), яким притаманні певні алгоритми та закономірності. Як правило, останні є ключовим предметом дослідницької цікавості. Таким чином, міжнародні відносини як певна сфера систематизованого наукового знання має справу з фактажем, що постійно поповнюється в процесі історичного поступу.

Що ж до явища світової політики, то воно на відміну від міжнародних відносин, безпосередньо пов'язане з «механізмом», котрий лежить в основі поступу людства як деякого конгломерату істот, наділених рефлексією, об'єднаних спільним подвійним простором буття: природним середовищем (Земля) і водночас культурою³ як середовищем локалізації людини в межах природного середовища. При цьому культура сприймається як штучне, тобто нібито як постійно змінний продукт активності самої людини, середовище на фоні нібито об'єктивно наявного природного середовища. Тобто світова політика є інтегративним феноменом буття людства, що визначає особливості його існування та (історичного) поступу або, образно кажучи, такою собі дорожньою картою, авторство якої навряд чи можливо встановити на рівні з тим, як і не можливо встановити ані зміст існування людства, ані його походження, попри численні версії, у т.ч. креаційні, еволюціоністські абощо.

Між тим, саме поточне існування яскраво демонструє, що в «рух» людство, а з іншого боку світ, тим самим «оживляючи» світову політику, призводить перманентна взаємодія і водночас протидія двох взаємообумовлених тенденцій і водночас сил, що функціонують за принципом, подібним до того, який вважається притаманним взаємодії «ян» та «інь» в контексті даоської світоглядної парадигми. Йдеться про тяжіння до глобалізації та тяжіння до індивідуалізації відповідно. При цьому, глобалізація⁴ передбачає розширення, уніфікацію, розчинення, зрештою соціальну ентропію – руйнування або ж стирання всяких меж і відмінностей в лоні єдиної системи. Яскравими прикладами «глобалізуюче заряджених» феноменів є різного роду ідеології, до прикладу, християнство, мусульманство, комунізм, а з останніх – мультикультуралізм. Індивідуалізація, навпаки, супроводжується виокремленням, локалізацією, персоналізацією, протиставленням. Разом з тим, згадані дві «сили світової політики» постійно і неодмінно урівноважують одна одну, перетікаючи одна в іншу, інакше кожна із них у своєму апогеї призведе до тотального руйнування будь-якого суб'єкта, а з іншого боку – світу як простору буття суб'єкта.

Гармонійна взаємодія глобалізованого й індивідуалізованого начал породжує у суб'єкта відчуття безпеки і затишку, спонукає його «розслабитися» і, принаймні з позицій гедонізму, отримувати задоволення від набутого, зокрема втішатися благами цивілізації. Конфронтаційна взаємодія згаданих начал сполучена з відчуттям напруги, породженням агресії, устремлінням до активної трансформаційної діяльності. При цьому взаємодія/протидія згаданих двох тенденційних начал відбувається за посередництва чотирьох факторів поступу сучасної цивілізації. Йдеться про війну, торгівлю, технології

³ Культура – цілеспрямовано сформоване середовище, адаптоване під запити й потреби природної групи суб'єктів. Тобто культура може виявитися пошаровим способом буття: певний зріз буття, будучи природним середовищем для людини, автоматично може виявитися культурним для творця (деміурга) цього середовища. Водночас цілеспрямовано створене середовище може виявитися природним для інших істот, наприклад, приручених людиною.

⁴ Під глобальною системою слід розуміти створювану силами насамперед провідних (надпотужних) представників міжнародної спільноти в епоху глобалізації систему відчутного і достатнього впливу на решту акторів світової політики, що ґрунтується, принаймні декларативно, на сукупності домінуючих у світовій практиці політичних принципів, міжнародних правових норм і умов економічного та інформаційного обміну, котрі певним чином продукуються як відповіді на виклики та потреби поточного часу [2, с. 8].

й техніку, релігію.

З функціональної точки зору війна змішує, торгівля оперує надлишком, техніка і технології визначають межі та міру, релігія відвертає та/або націлює. При цьому кожен зі згаданих факторів є комбінаторним, тобто включає цілий перелік засобів та інструментів. Водночас, будучи явищем культурного середовища, згадані фактори самі виступають засобами та інструментами, що роблять інші три фактори дієвими.

Зокрема, війна приводить у рух елементи культури, спонукаючи до розвитку або занепаду як самих елементів, так і їх носіїв, а у безпосередньому значенні – народи як деякі маси, зосереджені на певній території і віддані під управління, природні (раси, етноси) або штучні (нації) групи; соціальні страти в межах держав або інших адміністративно-територіальних утворень або що, а з іншого боку, до прикладу, – ідеї, ідеології, конкретні релігії, тим самим сприяючи їх змішуванню шляхом взаємопроникнення. Відтак, війна сполучена з агресією, а через неї з широким спектром емоцій як пускових механізмів активності людини.

Торгівля ж спонукає до накопичення, нарощування, а отже, до виробництва, у т.ч. головного «продукту» людської спільноти – соціальної істоти.

Техніка і технології визначають вектор і темп поступу будь-якої системи, зокрема людської спільноти. Відповідно саме вони встановлюють межу і міру розвитку (досконалості) спільноти або людства загалом, а з іншого боку, людини загалом та конкретних представників людського роду зокрема. При цьому під технологією, очевидно, слід розуміти строгу послідовність певних операцій за певних умов та обставин, спрямованих на отримання певного результату (продукту). У цьому ракурсі традиції є своєрідними технологіями, зокрема взаємодії людської спільноти з навколишнім середовищем. Відмінність же технологій та традицій у такому разі криється в тому, що останні стали «декоративними» технологіями, тобто функція і продукт їх реалізації уже змінився, на відміну від функції й продукту, передбачуваних прототипом традицій.

Релігія, у т.ч. будь-яка теорія, зокрема наукова, філософська, насамперед відвертає увагу людини та/або спільноти від «невідомого», вибудовуючи з системних уявлень зрозумілу і цілісну картину світу. Таким чином релігія, з одного боку, уберігає людину і водночас людство від постання перед невідомим і, як наслідок, від божевілля або самогубства, а з іншого боку – орієнтує на певні ідеали, цінності, цілі тощо.

У розрізі згаданого вирізнення чотирьох факторів поступу сучасної цивілізації мистецтво стоїть дещо осторонь як фактор поступу людства як певного унікального буття на фоні інших унікальних буттів. Водночас як інструмент чи засіб досить активно використовується у вже згаданих чотирьох факторах. Мистецтво трансформує. Воно пронизує собою усі аспекти буття, які тільки здатна помислити, уявити чи досягнути людина, таким чином виступаючи провідником і ретранслятором порівняно досконаліших образів (ідей, технологій) до рівня, який сприймається тим чи іншим середовищем, точніше представниками того чи іншого середовища або культурного «пласту». Дійсне мистецтво, а не як виробнича сфера продукту масового вжитку – мас-культура, виводить за межі світової політики шляхом трансформації зумовленої істоти в аутентичне буття, самодостатнє у своєму творчому пориванні. Очевидно, вищою формою у такому разі слід вважати медитацію – механізм довільного припинення внутрішнього діалогу, а отже, вихід за межі обумовлювальних начал.

Висновки. Зрештою, міркуючи в обраному ключі, можна дійти, окрім інших, висновку про те, що, по-перше, світова політика, образно кажучи, виступає таким собі електромагнітним полем, тоді як потік подій, котрий можна представити як міжнародні відносини, є своєрідним струмом: світова політика і потік подій взаємопороджують й взаємообумовлені явища, «вмонтовані» в буття, принаймні буття людини. По-друге, позбавлені оціночних суджень на основі суто функціонального підходу фактори історичного поступу, себто війна, релігія, техніка і технології, торгівля перестають бути інструментами, за посередництва яких можна легко вдаватися до маніпулювання масами (громадською думкою), і завдяки цьому суттєво перерозподіляти ресурси як в національному, якщо йдеться про олігархів, так і у світовому масштабах, якщо йдеться про «обрані» народи, «П'ємонт» демократії тощо. По-третє, бачення світової політики як системного явища, що є неодмінною умовою і причиною історичного

поступу людства, перетворює будь-які теорії змови на факт буденної людської практики, виходячи з того, що будь-якій людині властиво домовлятися та водночас змовлятися «за спиною» інших, однак людина не владна над собою, а отже, не може визначати особливості інших, неодмінно діючи в розрізі вже наявної «дорожньої карти».

Список використаної літератури

1. Калуга В. Ф. Міжнародна інформація у професійній діяльності: навчальний посіб. Київ: НУБіП України, 2020. 188 с.
2. Калуга В. Ф. Основи світової політики: навчальний посіб. Київ: Редакційно-вид. від. НУБіП України, 2018. 132 с.
3. Калуга В. Ф. Знання як результат активності людини, особливості його набуття і верифікації. *Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 23* / ред. А. С. Конверський. Київ, 2014. С. 27–37.
4. Калуга В. Ф. Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання. Ніжин: Вид. ПП Лисенко М.М., 2014. 412 с.
5. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / пер. з англ. А. Л. Никифорова. Москва: АСТ МОСКВА, 2010. 378 с.
6. Хайдеггер М. Пролегомены к истории понятия времени. Томск: Водолей, 1998. 383 с.